MITUL ŞI METODA ARHETIPOLOGICĂ

Victoria FONARI

Arhetipul, noţiune inclusă în circulaţia ştiinţifică de specialistul în psihologia maselor C.G. Jung, păstrează tendinţa de a dezvălui forţa inconştientului şi implicarea acestuia în spiritul colectiv. Noţiunea dată este în strânsă legătură cu imaginea mitului, ceea ce a contribuit la perceperea noţiunii dintr-o perspectivă mai vastă. Raportarea la supravieţuirea acesteia prin artă demonstrează necesitatea de a coborî la inconştientul milenar şi de a trasa conexiuni cu opacitatea inconştientului prezent. În acest sens mitul nu se reduce la o fabulă, o istorisire, el include o memorie colectivă care constituie o sursă inevitabilă de supravieţuire în plan cultural, spiritual, artistic. Vizând conceptul, C.G. Jung stipula: „Imaginea primordială pe care am numit-o „arhetip" este întotdeauna colectivă, adică este comună cel puţin unor întregi popoare sau epoci istorice" [1, p.477]. Mitul se distinge în căutările imaginii primordiale ce include stratificări şi în care tectonic se află inconştientul rudimentar al civilizaţiei umane.

În acest balast cultural autorul deduce că anume prin arhetip e posibil a avea acces la vocea generaţiilor din epoci îndepărtate: „Dacă să cercetăm aceste imagini mai îndeaproape, descoperim că ele sunt întrucâtva rezultanta formulată a numeroase experienţe tipice ale şirului de strămoşi. Ele sunt oarecum reziduurile psihice a numeroase trăiri de acelaşi tip. Ele descriu milioane de experienţe individuale în

medie şi astfel oferă o imagine a vieţii psihice, descompusă şi proiectată în multiple figuri ale pandemoniului mitologic" [2, p.85]. Deducem că mitul, de fapt, este chiar o mare reţea colectivă, construită în timp, în care se organizează subiecte, mesaje, figuri ce au forţa comunicării cu timpul în care trăim. Iar arhetipul, după C.G. Jung, are forţa de comunicare de la inconştient la inconştient în timp.

Savantul german abordează noţiunea de arhetip bipolar care, pe de o parte, este condiţionat de emoţie, pe de altă parte, este imparţial. Nepărtinirea această îi permite să fie direcţionat de la epocă la epocă în albii creative diferite, chiar antipodale. Colaborarea artei cu mitul sau a creatorului care o utilizează drept materie primă îi trezeşte anumite sentimente: „Momentul în care survine situaţia mitologică este întotdeauna marcat de o intensitate emoţională specială; e ca şi cum s-ar mişca în noi nişte corzi care altminteri nu cântau niciodată sau s-ar dezlănţui forţe a căror existenţă nici n-o bănuiam" [2, p.85]. Arhetipul se opune superficialului, iar emoţia apare prin senzaţia de coparticipare. Considerăm că această elogiere a umanităţii vine din explicarea importanţei arhetipului *Faust* în opera lui Goëthe, corelând viziunea scriitorului şi însuşirea acesteia de către popor [vezi: 2, p.103, 108-109]. Exemplul utilizat face să descoperim că autorul valorifică importanţa actului creaţiei, individualitatea scriitorului, care a contribuit la extrapolarea imaginii dintr-un cadru strict german în sfera universalităţii. În acest context distinge izolarea scriitorului ce are funcţia de a trata rănile sociale (drept prototip fiind Chiron, Faust etc.). Arhetipul nu dispare şi nu apare, dar *atingerea* lui prin creaţie imprimă o codificare a acestuia de a fi valorificat la prezent. Creaţia permite receptarea dintre epoci, culturi. În această ordine de idei, arhetipul lucrează nu doar pe axa timpului, dar şi pe cea a profunzimii sensului mitic.

Din punct de vedere metodologic, după cum C.G. Jung a abordat în lucrarea sa *Despre fenomenul spiritului în artă şi ştiinţă* arhetipul în creaţia lui J.W. Goethe sau a lui J.Joyce, stipulăm că personajele sunt investigate printr-un purgatoriu psihologic, ce ţine cont de toate confruntările sociale pe care autorii le-au tratat. Personajul central este investigat din optica spaţiului ontologic, vizând cercetările (cum ar fi Friedrich Nietzsche, Carl Spitteler, Peter Johann Eckermann, Richard Wagner) ce s-au axat pe mitologie – atât cea elină, cât şi cea vedică,

germanică. Următoarea etapă este integrarea lucrării în spiritul epocii şi abordarea modului în care personajul îşi trăieşte existenţa într-un alt timp decât cel originar. Mutaţiile personajului sunt explicate prin spiritul colectiv al perioadei în care a fost creat, dar şi prin ce are a spune generaţiilor viitoare. Arhetipul în acest context rămâne un instrument psihologic în care este raportat inconştientul strămoşilor la individualitatea creatoare a scriitorului şi posibila receptare adresată succesorilor.

Gilbert Durand preia noţiunea de arhetip şi dezvăluie conceptul din optica antropologică. În acest context, *Structurile antropologice ale imaginarului* vine să investigheze viziunea lui C.G. Jung şi să o aplice în clasificarea invariantelor antropologice. Cercetătorul îşi propune să facă o incursiune în mentalitatea mitului, orientându-se spre următoarele criterii: universalitate, structură şi contextul sociologic. Aceste criterii lucrează în perceperea arhetipului ca ceva viu, în dinamica repetitivă, care coagulează ritualul şi istoria, atitudinea abordată din optica psihologică, ţinând cont de admiraţie şi frică; iar randamentul socialului oferă o punte spre pedagogie. Din lucrările sale deducem că metodologic arhetipologia are drept scop sondarea mitului într-un mod complex şi unitar, care percepe conexiuni cu alte culturi, în felul acesta apare omogenitatea unei mari culturi – a omenirii.

Personal autorul explică această colaborare în *Prefaţa la cea de-a zecea ediţie*: „Ilustrând astfel că efectul – în cazul acesta un studiu empiric, care se voia cvasi-exhaustiv, al articulaţiilor imaginarului – prevestea această mare confluenţă de teorii ale tuturor orizonturilor ştiinţei, care în formulările lor, formulări matematice adeseori, apar ca suport „cauzal" al cercetărilor empirice întreprinse de Jung, de Eliade, de Bachelard şi de mine însumi" [3, p.22]. Prin această metodă exegetul traversează concomitent mitul arhaic, opera de artă, viaţa autorilor. Cadrul social este determinat şi de limbaj, dar şi de aspectele principale care definesc existenţa. Lexicul său determină această tendinţă spre interdisciplinaritate: etnografie, istorie, psihologie, geometrie, sociologie, istoria artelor, mitocritică, lingvistică – se creează impresia că toate formează antropologia.

Deşi G.Durand în categoriile sale insistă că „Deoarece mitul nu e niciodată o notaţie care se traduce sau se descifrează, el e prezenţă semantică şi, alcătuit din simboluri, conţine în mod comprehensiv propriul lui sens" [3, p.343], cercetătorul rus A.Losev îşi colectează

investiţiile pe care le analizează absolut din toate: texte antice, vase din acea perioadă, analiza ritualului, monedele etc. În investigaţiile sale, cercetătorul ţine cont de ambivalenţa mitului, plurivocitatea şi evenimentul istoric care i-a determinat existenţa. Îşi stipulează metodologia în cartea sa *Tipul de cultură al Antichităţii* [vezi:4, p.95-96]: *fenomenologică, metoda continuităţii (de formare), metoda dialectică, metoda dialectico-mitologică.*

Spre final savantul conchide: „Mitul nu este o ficţie poetică şi nici lirică. Mitul este pentru subiecţii ce au o gândire mitică **realitatea absolută**, şi nicidecum o fantezie. Imaginaţia poetică constituie meritul nu acelor timpuri îndepărtate, dar este produsul care a apărut mult mai târziu, când creaţia artistică se transformă în jocul formal cu imagini" [4, p.252]. Trasează o diferenţiere între gândirea creatorilor de mit şi a celor care nu mai trăiesc decât optica artistică a mitului, aspect specific şi actualei literaturi.

Concluzii. Metoda arhetipologică se pliază în investigarea unei imagini artistice, preluată din antichitate, reiterată pe axa spiralată a timpului nostru într-un text literar.

Perspectiva psihologiei, de unde vine termenul de arhetip, relevă interesul cercetării literare din optica interiorizării lumii personajului şi concordanţa acesteia cu călătoria interioară în sondarea angoaselor sau în descoperirea senzaţiilor ce sunt bine stratificate, ascunse, uitate, nebănuite în lumea autorului care şi-a deschis accesul de comunicare lăuntrică prin creaţie.

Proiectarea acestei noţiuni în antropologie oferă o gamă mai largă de interpretare din cele mai diverse domenii: din perspectivă arheologică, prin investigaţii ontologice, din perspectiva filosofiei, raportată la lume şi esenţa ei, la mitologie, la evoluţia conştiinţei umane etc.

Referinţe:

1. JUNG, C.G. *Tipuri psihologice*. Traducere din germană de V. NIŞCOV. Humanitas, 1997. 543 p.
2. JUNG, C.G. *Opere complete*. Vol. 15. *Despre fenomenul spiritului în artă şi ştiinţă*. Traducere din limba germană de G. DANŢIŞ. Bucureşti: Trei, 2003. 176 p.
3. DURAND, G. *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de M. ADERCA. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1998.
4. ЛОСЕВ, А.Ф. Типы античного мышления**.** В: *Античность как тип*

культуры / А.Ф. ЛОСЕВ, Н.А. ЧИСТЯКОВА, Т.Ю. БОРОДАЙ и др./М.: Наука, 1988. 336 с. (http://www.sno.pro1.ru/lib/ant/3.htm).